

การสื่อสารเพื่อการเรียนรู้และถ่ายทอดมรดกภูมิปัญญา

Communication for Exchanging the Knowledge and Passing on Intangible Cultural Heritage

ณัฐกฤตย์ ดิษฐวิรุฬ

Nattakrit Dittawiron

บทคัดย่อ

งานวิจัยชิ้นนี้มีเป้าหมายในการศึกษาวิถีชีวิตและมรดกทางภูมิปัญญาของชาวไทยยวนราชบุรี เพื่อวิเคราะห์และสร้างความรู้ที่เกี่ยวกับกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และถ่ายทอดมรดกทางภูมิปัญญาในวิถีการผลิตเพื่อยังชีพกับการผลิตเพื่อการค้า เรื่องราวแห่งรอยอดีตและมรดกทางภูมิปัญญาของชาวไทยยวนราชบุรีเป็นปรากฏการณ์ที่คนไทยกลุ่มหนึ่งที่อพยพมาจากดินแดนโยนกเชียงแสนมาตั้งรกรากในจังหวัดราชบุรีเมื่อครั้งรัชกาลที่ 1 โดยตั้งถิ่นฐานที่ริมแม่น้ำแม่กลองใกล้ตัวเมืองราชบุรี ต่อมามีการขยายขยายกระจายอยู่เกือบทุกอำเภอของจังหวัดราชบุรี ชาวไทยยวนราชบุรีมีมรดกทางภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่โดดเด่น คือ ตัวหนังสือไทยยวน ภาษาพูดไทยยวน และการทอผ้าจาก มรดกทางภูมิปัญญาในวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวไทยยวนเป็นองค์ความรู้ที่เชื่อมโยงกับธรรมชาติ

ระบบความเชื่อ และระบบความสัมพันธ์ทางสังคมในวิถีแห่งการช่วยเหลือเกื้อกูลแบบพึ่งพิงอิงกัน ความรู้ที่สร้างขึ้นจึงมิได้ตั้งอยู่บนความโดดเดี่ยวแต่จะเกี่ยวโยงอย่างเป็นองค์รวม และมีการสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง แต่เมื่อสังคมไทยยวนเปลี่ยนผ่านจากวิถีการผลิตเพื่อยังชีพสู่การผลิตเพื่อการค้า จากเรื่องราวการทอผ้าจากที่เคยถูกใช้ในวิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงเป็นการผลิตเพื่อขายให้กับผู้ใช้ผ้าที่อยู่ในสังคมภายนอก และวิธีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อสืบทอดมรดกทางภูมิปัญญาที่มีการผสมผสานกับการศึกษาในสังคมทันสมัย มีการย่นระยะเวลาการเรียนรู้โดยใช้สื่อกราฟิกเพื่อศึกษาและฝึกทอหลายผ้า การแลกเปลี่ยนเรียนรู้มีทั้งแบบของการสื่อสารแบบตัวต่อตัวในวิถีดั้งเดิม และการเรียนรู้เป็นกลุ่มในการจัดการศึกษาศูนย์ใหม่ วิธีการถ่ายทอดได้รับจัดประสบการณ์อย่างเป็นขั้นตอนเพื่อให้อยู่ในรูปของหลักสูตร

อาจารย์วิทยาลัยนวัตกรรมการสื่อสารสังคม มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ท้องถิ่น เพื่อรับรองว่าการทอดผ้าจกมีการถ่ายทอดอย่างเป็นระบบ
ในการศึกษาของสังคมทันสมัย กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้
ของชาวไทยยวนจึงเป็นกระบวนการที่มีพลวัต ยืดหยุ่น ตาม
สภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลง

คำสำคัญ : การสื่อสาร / ภูมิปัญญาท้องถิ่น / การถ่ายทอด
มรดกภูมิปัญญา / การแลกเปลี่ยนเรียนรู้

Abstract

The purpose of this research is to study the ways of living and intangible cultural heritage of Thai-Youn-Rachaburi people to analyze and create knowledge related to the process of exchanging and passing on intangible cultural heritage in order to produce products for living as well as trading. According to the ancient chronicle, a group of Thai people migrated from Yonok, Chiang Saen to Ratchaburi province during the reign of King Rama 1. They settled on the banks of Mae Klong River, near the city of Ratchaburi province. Later, they dispersed settlement almost in every Amphur (district) of Ratchaburi province. Thai-Youn-Rachaburi people have the remarkable intangible cultural heritage that is Thai-Youn alphabets, Thai-Youn spoken language and Jok weaving. Intangible cultural heritage in the ways of living of Thai-Youn people in the past were related to nature, beliefs and the social relationship that was helping each other. The knowledge that was established, therefore, was not based on individualism but was related to all. Moreover, this knowledge was also passed from one generation to the other generation. Later, Thai-Youn people have changed their ways of living from producing the products for living into producing products for trading. Jok weaving that once was used only in the family is now used to create the products that will be sold to the outsiders.

Moreover, the ways of exchanging the knowledge in order to carry on intangible cultural heritage currently integrate the modern knowledge of the society. The amount of time that is used in order to learn the pattern is decreased by the use of graphic media. Exchanging the knowledge is appeared in two ways: learning one-on-one in the traditional way and learning in groups with the modern educational system. Every step of teaching process is carefully considered in order to guarantee that Jok weaving will be systematically taught according to the modern ways of learning in the society so that, the process of exchanging the knowledge of Thai-Youn people will be fast and flexible according to the changes of the society.

Keyword : Communication / Indigenous Knowledge / Passing on Intangible Cultural Heritage / Exchanging the Knowledge

บทนำ

กลุ่มชาติพันธุ์ไทยยวนราชบุรีเป็นนับเป็นตัวอย่างหนึ่งของคนไทยที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาสู่ความทันสมัย นั่นคือ เมื่อนโยบายรัฐที่ต้องการปรับเปลี่ยนหรือพัฒนาสังคมไทยตามแบบอย่างตะวันตก ทำให้วิถีชีวิตถูกเปลี่ยนจากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมอุตสาหกรรม ภูมิปัญญาความรู้ที่ใช้ในวิถีชีวิตดั้งเดิมจึงถูกแทนที่ความรู้จากภายนอกที่มาจากการพัฒนา ดังนั้นภูมิปัญญาดั้งเดิมจึงไม่ได้รับการนำไปใช้ประโยชน์ในวิถีชีวิต เป็นผลทำให้ภูมิปัญญาไม่มีการสืบทอดผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในวิถีชีวิตกับคนรุ่นต่อ ๆ มา เมื่อไม่มีการสืบทอดภูมิปัญญาจำนวนไม่น้อยจึงสูญหายไป บางอย่างกำลังจะเลือนไปจากวิถีการดำรงอยู่ของชาวไทยยวน อย่างไรก็ตามเมื่อเกิดแนวความคิดที่ว่าพัฒนาที่ผ่านมาเป็นการพัฒนาที่ก่อปัญหาและการพัฒนาที่เหมาะสมกับสังคมไทยหรือการพัฒนาที่ยั่งยืนจะต้องพัฒนาจากรากเหง้าทางภูมิปัญญาของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีเป็นจำนวนมากใน

ประเทศนี้ ทำให้เกิดการพัฒนาระแสทางเลือกที่ดูเหมือนว่าจะมีความเหมาะสมกับสังคมไทย นั่นคือจะต้องพัฒนาสังคมไทยบนรากของภูมิปัญญาดั้งเดิม เมื่อมีการขยายวงทางความคิดออกไปกระทั่งมีการปรับเปลี่ยนแบบแผนการพัฒนาชาติ การพลิกฟื้นมรดกทางภูมิปัญญาที่สูญหายหรือเลือนหายไปให้กลับมาอีกครั้งจึงเกิดขึ้น ชาวไทยยวนราชบุรีเป็นกลุ่มคนไทยดั้งเดิมกลุ่มหนึ่งที่มีการประกอบสร้าง (constructs) อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ มีการรื้อฟื้นภูมิปัญญามรดกตกทอด มีการเรียนรู้ทั้งการแลกเปลี่ยนในวิถีดั้งเดิมหรือกระทั่งการเรียนรู้ในระบบการศึกษา จนสามารถสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่โดดเด่น ภูมิปัญญาต่าง ๆ ถูกนำมาสู่วิถีชีวิตอีกครั้งหนึ่ง ถึงแม้ว่าจะเป็นสังคมใหม่ที่เป็นการผลิตเพื่อแลกเปลี่ยนในระบบการค้าก็ตาม

การสืบค้นในมุมมองที่เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมของการศึกษานี้ จึงมีความต้องการที่จะสะท้อนภาพของชุมชนไทยขนาดใหญ่กลุ่มหนึ่งได้ให้ความสำคัญกับการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อ สืบทอดมรดกภูมิปัญญาทั้งในแบบแผนที่เป็นวิถีชีวิตดั้งเดิมและในระบบการศึกษาสมัยใหม่ เป้าหมายของการถอดประสบการณ์นี้ต้องการเผยให้เห็นกระบวนการในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการถ่ายทอดมรดกทางภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยยวนราชบุรี ซึ่งเป็นคนไทยกลุ่มหนึ่งที่มีรากเหง้าและความเป็นมาทางประวัติศาสตร์อันยาวนานในประเด็น ของรากเหง้าทางภูมิปัญญา ระบบการสร้างความรู้ กระบวนการเรียนรู้ การถ่ายทอดและการปรับปรนภูมิปัญญาให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม องค์ความรู้ที่ได้รับจากการถอดประสบการณ์นี้จะเป็นบทเรียนบทหนึ่งที่สังคมไทยควรรับรู้และการนำไปปรับใช้กับการสืบทอดภูมิปัญญาในชุมชนที่มีมิติของการดำรงชีวิตที่แตกต่างออกไป ตามแนวทางที่ว่าการพัฒนาสังคมไทยจากรากเหง้าภูมิปัญญาดั้งเดิมจะเป็นทางเลือกหนึ่งในการสรรสร้างชุมชนให้ดำรงอยู่อย่างเข้มแข็งและเป็นพลังปัญญาที่จะแก้ปัญหาวิกฤติทางสังคมจากการรุกรานของความรู้ที่ไหลบ่ามากับกระแสโลกาภิวัตน์ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาสังคมไทยที่ยั่งยืนอย่างแท้จริง

คำถามการวิจัย

การวิจัย เรื่อง การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และถ่ายทอดมรดกทางภูมิปัญญาซึ่งมีเป้าหมายในการสร้างความรู้จากประสบการณ์ของชาวไทยยวนราชบุรี จึงมีความต้องการที่จะคลี่คลายเพื่อหาคำตอบว่า ความรู้ที่เป็นมรดกทางภูมิปัญญาของชุมชนชาวไทยยวนราชบุรีเป็นอย่างไร การสื่อสารเพื่อเรียนรู้ในวิถีชีวิตดั้งเดิมในยุคของสังคมเกษตรกรรมในวิถีของการผลิตเพื่อยังชีพเป็นอย่างไร และเมื่อสังคมก้าวเข้าสู่ยุคของสังคมอุตสาหกรรมในวิถีของการผลิตเพื่อการค้า ชุมชนชาวไทยยวนราชบุรีมีการพัฒนาองค์ความรู้และปรับปรนวิถีการสื่อสารเพื่อเรียนรู้อย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์เงื่อนไขและสภาพการณ์ที่อยู่เบื้องหลังการเกิดขึ้นและดำรงอยู่ของภูมิปัญญาในวิถีชีวิตของชาวไทยยวนราชบุรี
2. เพื่อศึกษากระบวนการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้และถ่ายทอดมรดกภูมิปัญญาในวิถีชีวิตของชาวไทยยวนราชบุรี

วิธีการดำเนินการวิจัย

การหาคำตอบปัญหาการวิจัยจึงมีในสามประเด็น ประเด็นแรก คือ องค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาในวิถีชีวิตและระบบความรู้ที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวไทยยวนราชบุรี โดยวิเคราะห์เงื่อนไขและสภาพการณ์ที่อยู่เบื้องหลังการเกิดขึ้นและดำรงอยู่ของภูมิปัญญาต่าง ๆ ประเด็นที่สอง กระบวนการสื่อสารเพื่อการเรียนรู้และการถ่ายทอดมรดกภูมิปัญญาในวิถีการผลิตเพื่อยังชีพของสังคมเกษตรกรรมและวิถีการผลิตในสังคมอุตสาหกรรมในระบบเศรษฐกิจเพื่อการค้า และประเด็นที่สาม พลวัตของการสื่อสารเพื่อเรียนรู้และการถ่ายทอดเพื่อสืบทอดมรดกภูมิปัญญาในวิถีการผลิตเพื่อยังชีพในสังคมเกษตรกรรมกับการผลิตเพื่อการค้าในระบบตลาดของสังคมอุตสาหกรรม

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยใช้วิธีวิทยาของการวิจัยเชิงคุณภาพบนรากฐานของกระบวนแสวงหาความรู้ความจริงตามแนวฐานคิดแบบหลังปฏิฐานนิยม (Post - positivism) เพื่อศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมซึ่งมีความหลากหลาย มีความเชื่อมโยงกันกับมิติต่าง ๆ ในสังคม และเป็นเรื่องของคุณค่าโดยมุ่งทำความเข้าใจ (understanding) และเข้าถึงของประสบการณ์ชีวิต (lived experience) ที่เกี่ยวกับองค์ความรู้ในวิถีชีวิตและมรดกทางภูมิปัญญาตลอดจนวิถีแห่งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของชุมชนชาวไทยยวนราชบุรี จะศึกษาจากเรื่องราวของชุมชนชาวไทยยวนราชบุรี ซึ่งเป็นการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคม

ในการศึกษาผู้วิจัยจะใช้วิธีการเก็บรวบรวมจากตัวบทที่เป็นปรากฏการณ์ ซึ่งจะประกอบด้วยสองส่วนใหญ่ๆ คือ ส่วนแรก คือ ข้อมูลที่เป็นเอกสาร หนังสือ ข้อมูลในสื่อสารสนเทศต่าง ๆ และ ส่วนที่สอง คือ ข้อมูลจากการบอกเล่าของผู้เกี่ยวข้องกับในเรื่องราวของมรดกทางภูมิปัญญาของชาวไทยยวนราชบุรี ซึ่งได้มาโดยวิธีการเลือกตัวอย่างเชิงทฤษฎีวิธีการได้มาซึ่งข้อมูลจะใช้การสัมภาษณ์ระดับลึกจากแนวคำถาม และการสังเกตจากผู้ให้ตัวบทที่เป็นผู้อาวุโส ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้สอนการทอผ้าจาก ผู้บริหารสถานศึกษา ครูอาจารย์ที่ศึกษาเรื่องราวของผ้าจาก ผู้เรียนทอผ้า ผู้ทอผ้า ผู้ใช้ผ้าจาก นักวิชาการทางด้านวัฒนธรรมชุมชน ผู้เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน ข้อค้นพบจากการคลี่คลายปมปัญหาเพื่อตอบคำถามการวิจัยมีดังนี้

ผลการวิจัย

ว่าด้วยมรดกทางภูมิปัญญาของชาวไทยยวนราชบุรี

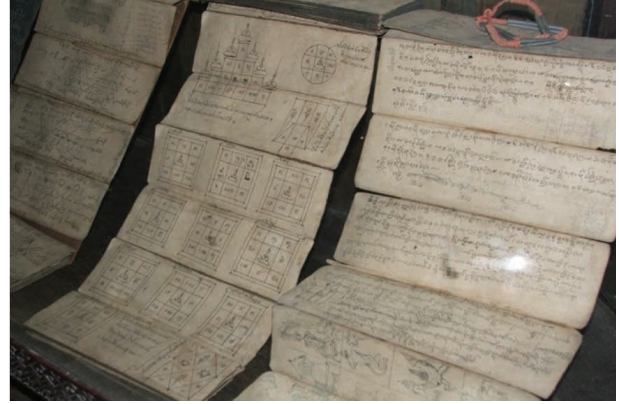
มรดกทางภูมิปัญญาในสังคมไทยเป็นความรู้ที่สร้างขึ้นในวิถีชีวิตอย่างเชื่อมโยงสัมพันธ์กับธรรมชาติ สิ่งเหนือธรรมชาติที่เป็นระบบความเชื่อ และจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตในสังคมเกษตรกรรม มรดกทางภูมิปัญญาจะสะท้อนกระบวนทัศน์ (paradigm) ซึ่งเป็นทัศนะในการมองโลกของกลุ่ม

ชาติพันธุ์นั้น ๆ ดังนั้นเมื่อชุมชนไทยยวนราชบุรีอยู่ในวิถีสังคมเกษตรกรรม ทำให้ความรู้ที่ผ่านการคัดกรองจนเป็นมรดกทางภูมิปัญญาจึงมีความเชื่อมโยงกับสรรพสิ่งที่เป็นบริบทแวดล้อม ภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาจึงสะท้อนระบบความคิด และการสัมผัสรับรู้ต่อสรรพสิ่งที่แวดล้อมในวิถีการดำรงอยู่ ความรู้ที่สร้างขึ้นนี้ภายใต้ภูมิปัญญานี้จึงมิได้เกิดขึ้นอย่างโดดเดี่ยว และเป็นวัตถุวิสัย (objective) ที่แยกวิถีชีวิตชาวไทยยวนออกจากสรรพสิ่งทั้งสิ่งที่เป็นธรรมชาติ สิ่งเหนือธรรมชาติ และระหว่างมนุษย์ด้วยกัน รอคการเข้าไปค้นพบแต่เป็นความรู้ที่สร้างขึ้นจากการดำเนินชีวิตที่เข้าไปสัมพันธ์เกาะเกี่ยวกับสรรพสิ่งที่แวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของความรู้ที่เกี่ยวข้องการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างพอเพียงและสมดุล การสร้างความรู้ที่เป็นกฎเกณฑ์กติกาของการอยู่ร่วมกันภายใต้ระบบความเชื่อทางศาสนาที่เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีมากกว่าลายลักษณ์อักษร และกฎเกณฑ์กติกาแห่งการอยู่ร่วมกันในวิถีแห่งการช่วยเหลือเกื้อกูล พึ่งพาอาศัย แบ่งปันซึ่งกันและกัน ความรู้ที่เกี่ยวกับการขัดเกลาลักษณะนิสัยของสมาชิกรุ่นใหม่เพื่อสืบทอดและเป็นต้นแบบหรือแบบอย่างที่ดีแก่คนรุ่นต่อ ๆ ไป นอกจากนี้ความรู้ที่สร้างขึ้นยังมีการสร้างสรรค์ตามจินตนาการ แล้วนำไปทดลองจากห้องปฏิบัติการในชีวิตจริงหรือสถานการณ์จริง มีการปรับปรนอย่างสอดคล้องกับวิถีชีวิตของแต่ละคน ที่มีความเป็น พลวัต ไม่หยุดนิ่ง ซึ่งก็คือ ความรู้ที่เป็นมรดกทางภูมิปัญญาของชาวไทยยวนราชบุรีมีการเปลี่ยนแปลงอย่างสอดคล้องกับการดำรงชีวิต

สร้างสรรค์ความรู้อย่างเชื่อมโยงสัมพันธ์เป็นองค์รวม (Holistic)

ภายใต้พื้นฐานของสังคมเกษตรกรรม ความรู้ที่สร้างขึ้นของชาวไทยยวนราชบุรีจึงเป็นความรู้ในวิถีชีวิตที่มีความหลากหลาย และเชื่อมโยงเป็นองค์รวม เช่น ชุดความรู้เกี่ยวกับการทำมาหากิน ชุดความรู้เกี่ยวกับระบบความสัมพันธ์ทางสังคม ชุดความรู้ที่เป็นความเชื่อ ชุดความรู้ในด้านการ

อบรมบ่มเพาะ ชัดเจนลักษณะนิสัย ฯลฯ ชุดความรู้มีได้ ดำรงอยู่อย่างเป็นเอกเทศ แต่จะมีความเชื่อมโยงผสานกันไปมา และเป็นความรู้ทั้งเป็นแกนกลางของกลุ่มชาติพันธุ์และความรู้เฉพาะตน กรณีความรู้ด้านการถักทอผืนผ้าหรือการทอผ้าจากจะเป็นศิลปหัตถกรรมในวิถีชีวิตมีความละเอียดอ่อน มีการออกแบบให้เหมาะสมกับสภาพการใช้งาน มีคุณค่า โดยเฉพาะคุณค่าในวิถีของความผูกพันกับความเป็นสังคม ประเพณี ความรู้ในการถักทอผืนผ้าทั้งในด้านของลวดลาย วิธีการทอ อุปกรณ์ประกอบการทอจะมีความเชื่อมโยงกับ ธรรมชาติ และระบบความเชื่อทางศาสนา กระบวนการถักทอผ้าจากจะดำเนินภายใต้ระบบความคิดของการพึ่งพาตนเอง จากทรัพยากรที่ผลิตได้ในครัวเรือนและในชุมชน และที่สำคัญ มีอยู่ในธรรมชาติที่แวดล้อม มีการพึ่งพิงสังคมภายนอกน้อยมาก ก็ที่เป็นอุปกรณ์ในการทอจัก จะสร้างจากไม้ไผ่ หรือไม้จริง วัสดุทั้งฝ้ายและสีที่ย้อมที่ใช้ทอเป็นผืนผ้าจะนำมา จากธรรมชาติซึ่งแสดงให้เห็นถึงการดำรงอยู่ที่สัมพันธ์กับ ธรรมชาติ ในส่วนของกระบวนการทอผ้าจากในวิถีชีวิตของ ชาวไทยยวนมุ่งสนองความต้องการในครัวเรือนด้วยการใช้ เป็นเครื่องนุ่งห่มในชีวิตประจำวันและวาระพิเศษ นอกจากนี้ ยังถูกสร้างเป็นวัสดุเพื่อใช้สอยในครอบครัวและกิจกรรมทาง ศาสนา ตัวผืนผ้าจะได้รับการออกแบบอย่างสอดคล้องวิถีการ ดำรงชีวิต ผ้าจากที่มีลวดลายน้อย ไม่ต้องใช้เวลาและความ ประณีตในการทอมากนักจะถูกสวมใส่เพื่อทำงานนอกบ้าน และอยู่กับบ้าน ส่วนผ้าจากที่มีลวดลายมาก ใช้เวลาในการ ทอนาน การทอต้องใช้ความประณีตมาก จะถูกใช้สวมใส่ใน วาระพิเศษซึ่งจะเป็นวาระเกี่ยวข้องกับกิจกรรมและพิธีกรรม ทางศาสนา และเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมสู่สังคมทันสมัยในวิถีการผลิตเพื่อการค้า จะมีการพัฒนาทางความรู้โดย มีการใช้ความรู้สมัยใหม่มาใช้ในการกระบวนการทอผ้า ด้ายที่ใช้ ในการถักทอจะสั่งซื้อจากโรงงานภายใต้การย้อมสีด้วยวิธีการ ทางวิทยาศาสตร์ ลวดลายถึงแม้จะไม่มีการสร้างลายขึ้นมา ใหม่แต่การออกแบบสีจะใช้หลักการทางธุรกิจ คือ คำนึงถึง ความต้องการของผู้บริโภคเป็นสำคัญ

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการถ่ายทอดมรดก ภูมิปัญญา

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการถ่ายทอดมรดก ภูมิปัญญาของชาวไทยยวนราชบุรีดั้งเดิมจะอยู่ในวิถีชีวิตที่ แม่หรือย่าหรือยายจะต้องทำหน้าที่ในการถ่ายทอดสู่ลูกหรือ หลาน และเมื่อก้าวเข้าสู่สังคมทันสมัยชาวไทยยวนราชบุรียังคงมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการถ่ายทอดมรดกภูมิปัญญา แบบเดิม และระหว่างเครือญาติ รวมทั้งในระบบการศึกษา สมัยใหม่ โดยยังคงอยู่ภายใต้พื้นฐานขององค์ความรู้ดั้งเดิม ที่สืบทอดกันมาที่เป็นการผลิตเพื่อใช้สอยในครัวเรือน และ ระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ผสมผสานกับความรู้ใน สังคมทันสมัยในวิถีการผลิตเพื่อการค้า ซึ่งอาจสรุปได้ดังนี้

1. เรียนรู้มรดกแม่ : การสื่อสารเพื่อเรียนรู้และถ่ายทอดในวิถีชีวิตดั้งเดิม

กระบวนการสืบทอดทางภูมิปัญญาในวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวไทยวนเกิดขึ้นจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่งด้วยการสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Communication) โดยเป็นการเรียนรู้แบบตัวต่อตัว จากแม่ ย่าหรือยายสู่ลูกสาวหรือหลานสาวภายใต้การดูตัวอย่าง ทำให้ดู ลองทำ ในสถานการณ์จริง และคำแนะนำอย่างใกล้ชิดแบบตัวต่อตัว การถ่ายทอดความรู้จึงไม่ได้เกิดขึ้นจากการศึกษาด้วยตนเอง (self studies) การเรียนรู้จะไม่มีระเบียบแบบแผนตายตัวขึ้นอยู่กับแม่ ย่า หรือยายซึ่งเป็นผู้ถ่ายทอด และลูกหรือหลานสาวที่เป็นผู้รับการถ่ายทอด ทักษะความชำนาญของการทอผ้าจะเกิดขึ้นจากการนำความรู้ที่ได้มาฝึกฝนด้วยตนเอง มีการสร้างสรรค์ความรู้จนเป็นความรู้ที่เป็นแบบฉบับของตนเอง เมื่อมองผ่านผืนผ้าความเป็นแบบฉบับนี้จะเกิดจากการถักทอที่ต้องอาศัยระบบความรู้ ศิลปะ สุนทรียะในการนำลวดลายมาประกอบ และการให้สีสันทนแก่ลวดลายด้วยกระบวนการนี้ทำให้ผืนผ้าจากที่ถักทอนั้นสะท้อนความเป็นตัวตนของผู้ทอ และเป็นที่มาของการให้คุณค่าแก่ผืนผ้าแต่ละผืนว่าเป็นประดิษฐ์กรรมทางวัฒนธรรมที่สร้างด้วยมือ (Hand made) ที่มีหนึ่งเดียวในโลกไม่มีโอกาสที่จะสร้างได้เหมือนอีกถึงแม้จะสร้างขึ้นอีกครั้งด้วยคนคนเดียวกันก็ตาม

2. แลกเปลี่ยนเรียนรู้และถ่ายทอดมรดกทางภูมิปัญญาในวิถีการผลิตเพื่อการค้า

เมื่อสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมทันสมัยที่เป็นวิถีการผลิตเพื่อการค้าในระบบตลาด ภายใต้กระบวนการฟื้นฟูมรดกทางภูมิปัญญาเพื่อผลิตให้เป็นสินค้าในระบบตลาด วิถี

การสื่อสารสืบทอดมรดกทางภูมิปัญญาที่มีการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วยใน 3 ลักษณะดังนี้ 1. การสื่อสารเพื่อเรียนรู้และถ่ายทอดมรดกภูมิปัญญาจะเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคลในรูปแบบดั้งเดิม คือ แบบตัวต่อตัวจากแม่ ย่าหรือยายสู่ลูกสาวและหลานสาว 2. การสื่อสารเพื่อการเรียนรู้และถ่ายทอดมรดกภูมิปัญญาเป็นการสื่อสารเพื่อเรียนรู้แบบกลุ่ม (Group Communication) ในระบบเครือข่ายที่สนิทสนมใกล้ชิดในลักษณะของกลุ่มเล็ก ๆ (Small-group Communication) ซึ่งเป็นระบบความสัมพันธ์บนพื้นฐานของความเท่าเทียมหรือความสัมพันธ์แนวราบ (Horizontal Communication) โดยหมุนเวียนผลัดเปลี่ยนกันทำหน้าที่ในการเป็นผู้ส่งสารและผู้รับสารในวิถีของการพึ่งพาอาศัย ช่วยเหลือเกื้อกูล ร่วมมือร่วมแรง และการแลกเปลี่ยนแบบแบ่งปันระหว่างกันและกันของคนในชุมชน การสื่อสารการเรียนรู้แบบนี้จะบูรณาการระหว่างแบบตัวต่อตัวและแบบกลุ่มเข้าด้วยกัน ไม่แยกแบบเบ็ดเสร็จเด็ดขาด และจะไม่เป็นทางการ 3. การสื่อสารเพื่อการเรียนรู้และถ่ายทอดมรดกภูมิปัญญาในระบบการศึกษาสมัยใหม่ เป็นการสืบทอดมรดกทางภูมิปัญญาด้วยวิธีการจัดการศึกษาสมัยใหม่ทั้งการศึกษาในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน ด้วยวิธีการและสื่อสมัยใหม่ ซึ่งหมายถึงการนำพาความรู้ที่อยู่ในวิถีชีวิตมาจัดกระทำหรือเข้าระบบในรูปหลักสูตรท้องถิ่น รายวิชา รายละเอียดเนื้อหา และสื่อสมัยใหม่ทั้งสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อกราฟิกบนคอมพิวเตอร์ โดยบุคลากรทางการศึกษาและผู้เชี่ยวชาญที่เป็นปราชญ์ชาวบ้าน ภายใต้ความเชื่อที่ว่าจัดการศึกษาที่ดีจะต้องมีความเหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น และที่สำคัญเพื่อให้การรับรองว่าผู้เรียนมีความสามารถ หรือมีผลสัมฤทธิ์ตามเป้าหมายของการจัดการศึกษา อย่างไรก็ตามจากเรื่องราวการสืบทอดมรดกทางภูมิปัญญาด้วยการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน ในรูปของหลักสูตรท้องถิ่นแสดงให้เห็นได้ว่าเป็นแนวทางหนึ่งของการบูรณาการระหว่างความรู้ที่ว่าด้วยการศึกษาศาสตร์ใหม่กับความรู้ดั้งเดิมเพื่อให้เกิดการสืบทอดอย่างเป็นระบบจะเกิดขึ้นได้และประสบผลสำเร็จก็ต่อเมื่อผู้สอนมีความตั้งใจ เชื่อถือศรัทธา ให้ความสำคัญกับมรดกทางภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ และที่สำคัญจะต้องมีความรู้ความสามารถในภูมิปัญญานั้น ๆ

ด้วย การสืบทอดในลักษณะที่กล่าวมานี้จะเป็นหนทางหนึ่งของการผลิตซ้ำมิให้ภูมิปัญญาอัน ๆ สูญหายไป

สรุปและอภิปรายผล

ในการศึกษาการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และถ่ายทอดมรดกทางภูมิปัญญาเพื่อสร้างความรู้จากประสบการณ์ของชาวไทยยวนราชบุรีในวิถีของการผลิตเพื่อการค้าจะมีความต่างไปจากวิถีชีวิตชาวไทยยวนดั้งเดิมซึ่งเป็นการถ่ายทอดทางภูมิปัญญาจากแม่ ย่า หรือยายสู่ลูกสาวหรือหลานสาว หรือการสืบทอดมรดกของแม่ที่ผ่านการสั่งสม ทดลองทำ และเป็นความรู้ที่เป็นแบบฉบับเฉพาะตน อำนาจของความรู้ที่สืบทอดกันมาจึงเป็นเสมือนมรดกทางภูมิปัญญาที่หลานสาวและลูกสาวได้รับมอบจากบรรพบุรุษ แต่ในวิถีการผลิตเพื่อการค้าภายใต้เจตจำนงของรัฐการสืบทอดทางภูมิปัญญาจะมุ่งเน้นการฝึกทักษะเพื่อให้สามารถทอผ้าเป็นอาชีพได้และเกิดขึ้นโดยกระบวนการจัดการศึกษาในสังคมสมัยใหม่และการเรียนรู้จากผู้รู้ซึ่งอาจจะเป็นจากเครือข่ายและปราชญ์ชาวบ้านทั้งในชุมชนและนอกชุมชน ด้วยวิธีการสืบทอดทางภูมิปัญญาที่มีได้เกิดจากบรรพบุรุษที่เป็นแม่ ย่า หรือยาย และเป้าหมายของการสืบทอดที่ต่างออกไป ทำให้ผ้าจกมิได้สื่อความหมายหรือถูกให้ค่าว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของบรรพบุรุษ การทอผ้าจกเพื่อการค้าเป็นแค่เพียงอาชีพอาชีพหนึ่งที่สามารถสร้างรายได้ให้กับผู้ทอผ้าเท่านั้น รูปแบบการศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้และถ่ายทอดมรดกทางภูมิปัญญาในสังคมทันสมัยโดยเฉพาะในระบบการศึกษาสมัยใหม่จึงเป็นเพียงเครื่องมือในการถ่ายทอดทางภูมิปัญญาเพื่อสนองตอบต่อการพัฒนาประเทศที่ต้องการสร้างมายาภาพ (myth) ว่าเป็นการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับความหลากหลาย ตามความต้องการ หรือมีความเหมาะสมกับชุมชน โดยละเลยแก่นแกนในเรื่องของความเชื่อมโยงกับสรรพสิ่งหรือความเป็น

องค์รวมของภูมิปัญญา ดังนั้นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และถ่ายทอดมรดกทางภูมิปัญญาในระบบการศึกษาสมัยใหม่เพื่อสนองตอบวิถีของการผลิตเพื่อการค้าจึงต้องผสาน

สิ่งที่เป็นวิถีชีวิตดั้งเดิมหลอมรวมเข้าไปด้วย จึงจะถือว่าเป็นความครบถ้วนสมบูรณ์แห่งการสืบทอดมรดกทางภูมิปัญญาอย่างแท้จริง

กุนสนับสนุน

ได้รับทุนสนับสนุนจากเงินงบประมาณแผ่นดิน ประจำปีงบประมาณ 2552 เริ่มงานวิจัย ปี 2552 สิ้นสุดงานวิจัย ปี 2553

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร (2534) “ไทยวน” ใน ราชบุรี. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2538). การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชนโดยถือมนุษย์เป็นศูนย์กลาง. กรุงเทพฯ : สภาคณาจารย์แห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2539). วัฒนธรรมใหม่ในสังคมไทย: พิศุทธิ์ด้วยวิธีการมานุษยวิธี. ใน จินตนาการสู่ปี 2000: นวัตกรรมเชิงกระบวนทัศน์ด้านไทยศึกษา. บรรณาธิการโดย ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. หน้า 235-296. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- คณะกรรมการการศึกษานานาชาติว่าด้วยการศึกษาในศตวรรษที่ 21. (2540). การเรียนรู้: ชุมทรัพย์ในตน. แปลโดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. กรุงเทพฯ: ครูสภาลาดพร้าว.
- ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์. (2544) “กระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นและการมีส่วนร่วมของชุมชน” ใน ประมวลบทความนวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้สำหรับครูยุคปฏิรูปการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2543) วาทกรรมการพัฒนา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิภาษา.
- นภาพรณี หะวานนท์ (2540) เอกสารคำสอนวิชาสังคมวิทยาสำหรับการพัฒนาประเทศ. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- นภาพรณี หะวานนท์. (2546). วิธีวิทยาในการสร้างความรู้เพื่อความเข้มแข็งของชุมชน ใน เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการวันสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เรื่อง ญาณวิทยาใหม่ในการสร้างความรู้เพื่อความเข้มแข็งของชุมชนและสังคม, หน้า 2-1 - 2-14. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- นถยา เทียมแพ (มปป.) หลักสูตรท้องถิ่น วิชา การทอผ้าตีนจก. ราชบุรี : โรงเรียนชุมชนวัดรางบัว ถ่ายเอกสาร
- นถยา เทียมแพ (มปป.) หลักสูตรท้องถิ่น วิชา ช่างทอผ้าด้วยกี่ 1 (ช 01106) ราชบุรี : โรงเรียนชุมชนวัดรางบัว ถ่ายเอกสาร
- ประเวศ วะสี (2536) “การศึกษาของชาติกับภูมิปัญญาท้องถิ่น” ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท เล่ม 1. กรุงเทพฯ : มูลนิธิภูมิปัญญาและมูลนิธิหมู่บ้าน.
- (2541) “ค่านิยม” ใน ภูมิปัญญาชาวบ้าน: วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้-แก้ปัญหาของชาวบ้านไทย. กรุงเทพฯ : มูลนิธิภูมิปัญญา

พิไลวรรณ อัมพรสินธ์, นาถยา เทียมแพ และรัตนาภรณ์
หลี่จินตะ (2541) **ผ้าจกมรดกไท-ยวน ราชบุรี.**
ราชบุรี : สำนักงานประถมศึกษาจังหวัดราชบุรี

โรงเรียนชุมชนวัดรางบัว (2545ก) **หลักสูตรสถาน
ศึกษิตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2544**
โรงเรียนชุมชนวัดรางบัว (แหลมราษฎร์บำรุง).
ราชบุรี : โรงเรียนฯ ถ่ายเอกสาร

วรรณ วุฒทะเล และยุรรัตน์ พันธุ์ยูธา (2537) **“ผ้า
ทอกับวิถีชีวิตชาวไทย” ใน ผ้าไทย.** สำนักงาน
คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว

วิเชียร เทียมเมือง (2542) จังหวัดราชบุรี. **หนังสือประกอบ
การสอนรายวิชา ส 071 (ท้องถิ่นของเรา) และ
กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ราชบุรี :** โรง
พิมพ์ธรรมรักษ์

สุดาร่า สุจฉายา (บรรณาธิการ) (2541) ราชบุรี. กรุงเทพฯ
: สำนักพิมพ์สารคดี

สุเมธ ตันติเวชกุล (2536) **“พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
กับการพัฒนาชนบท” ใน ภูมิปัญญาชาวบ้านกับ
การพัฒนาชนบท เล่ม 1. บรรณาธิการโดย เสรี
พงศ์พิศ. กรุงเทพฯ : มูลนิธิภูมิปัญญา หน้า 3-16.**

เสน่ห์ จามริก (2542). **สังคมไทยกับการพัฒนาที่ก่อปัญหา.**
กรุงเทพฯ : โครงการจัดพิมพ์คปไฟ.

เสรี พงศ์พิศ (2529) **คืนสู่รากเหง้า.** กรุงเทพฯ : เทียนวรรณ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541)
**แนวทางส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการ
ศึกษา. กรุงเทพฯ : สำนักนายกรัฐมนตรี.**

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541)
**แนวทางการส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการ
ศึกษา. กรุงเทพฯ : บริษัทพิมพ์ดีจำกัด**

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
(2544) **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่ง
ชาติ ฉบับที่เก้า พ.ศ.2545-2549. กรุงเทพฯ
: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและ
สังคมแห่งชาติ.**

อมรา พงศาพิชญ์ (2543). **ความหลากหลายทาง
วัฒนธรรม: กระบวนทัศน์และบทบาทในประชา
สังคม. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.**

อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2542). **ความเป็นชุมชน ใน การวิจัย
ในมิติวัฒนธรรม. บรรณาธิการโดย อานันท์ กาญ
จนพันธุ์. หน้า 67-88. เชียงใหม่ : โรงพิมพ์เมือง.**

".....". (2543) **พลวัตชุมชนไทย: การ
เปลี่ยนแปลงและการปรับตัว ใน พลวัตชุมชน
ไทยในสมัยโลกาภิวัตน์. บรรณาธิการโดย อากรณ
จันทร์สมวงศ์. หน้า 49-91.กรุงเทพฯ : สถาบัน
ชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.**

อุดม สมพร (2538) “การอนุรักษ์ศิลปผ้าจกราชบุรีตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน” ใน ราชบุรี รุ่งอรุณแห่งปีสืบสานวัฒนธรรมไทย. คณะอนุกรรมการวัฒนธรรมจังหวัดราชบุรี ราชบุรี : ธรรมรักษ์การพิมพ์

".....". (2540) ผ้าจกไท-ยวน ราชบุรี. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ภาพพิมพ์

อุดม เขยแก้วศ์ (2545) หลักสูตรท้องถิ่น: ยุทธศาสตร์การปฏิบัติการเรียนรู้. กรุงเทพฯ : เอกลักษณ์หนังสือดี

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2540) ภูมิปัญญาชาวบ้านสี่ภาค : วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย. นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

Denzin, Norman K. and Lincoln, Yvonna S. (2000) “Paradigms and Perspectives in Transition” in Handbook of Qualitative Research, Edited by Norman K. Denzin, and Yvonna S. Lincoln. , London : SAGE Publication, pp. 156-162.

Harbermas, Jurgen. (1979). Communication and the Evolution of Society, Boston : Beacon Press.

Kaewdang, Rung. “Indigenous Knowledge for a learning Society” in Information Technologies in Educational Innovation for Development: Interfacing Global and Indigenous Knowledge, Sixth UNESCO-ACEID International Conference, bangkok, Thailand, December, 2000.

Neuliep, James W. (1996). Human Communication Theory: Applications and Case Studies, Massachusetts: Allyn and Bacon.

Strauss, Anselm and Corbin, Juliet (1998) Basics of Qualitative Research, London : SAGE Publication.